

XVII. YÜZYIL SAZ ŞÂİRİ ÇUKUROVALI KARACAOĞLAN İLE İLGİLİ BİR DEĞERLENDİRME

Prof.Dr. Umay Günay

Türk edebiyatı içinde en çok tanınan şâirlerden biri de Çukurovalı Karacaoğlan'dır. XVII.yüzyılda yaşadığı bilinen Çukurovalı Karacaoğlan'ın hayat hikâyesi de diğer pek çok saz şâiri gibi güvenilir tarihî belgelerden ziyade yazılı ve sözlü rivayetlere göre belirlenmiştir.

Çukurovalı Karacaoğlan'la ilgili rivayetler şöyle sıralanabilir:

"Karacaoğlan, Kozan'a bağlı Feke ilçesinin Gökçe köyündendir. Barak Türkmenlerine göre ise Karacaoğlan Barak Türkmenleri soyundandır. Kilisli Musabeyli Türkmenleri de kendilerinden olduğunu ileri sürerler.

Bir başka rivayete göre ise Karacaoğlan, Gökçeli'de doğmuş ve 1979 yılında ölmüştür. Bu görüşü destekleyen türkülerin varlığı ifade edilmişse de örnekleri tespit edilememiştir.

Çukurova'da yaşayan Kozanoğulları, bir sebeple Karacaoğlan'a kızmışlar ve onu öldürmek istemişlerdir. Bunu öğrenen Karacaoğlan Van'a kaçmış ve şiiirlerini burada söylemiştir.

Bir başka söylentiye göre de, Tarsus'ta Ashab-ı Kehif mağarasına girip bir daha çıkmamıştır.

Bütün söylentiler Karacaoğlan'ın Çukurova'da Türkmen boylarından birine mensup olduğunu doğrulamaktadır. Karacaoğlan bugünkü idarî sınırlarımıza göre Adana'da Kozan Dağı civarında Bahçe ilçesinin Varsak köyünde doğmuştur. Bu konuda şâirin bazı şiiirleri yanında, İbrahim Aczi Kendi tarafından 1942 yılında yayımlanan Akşehirli Hoca Hamdi Efendi'nin 1875 tarihli seyahat hatıraları delil olarak kabul edilmektedir. Bu seyahatnameye göre: "Gariş illerde, özellikle güzel yaylalarda, bülbüller, sünbüller ve nice şuh aşiret dilberleri arasında dolaşan doğuştan, anadan âşık, gül-ü gülşan Karacaoğlan Varsak kazasında dünyaya gelmiştir. Babası

Türkmen aşiretlerinden Kara İlyas, fakir olduğu için avcılıkla geçinirken 1604 tarihinde Kozan derebeylerinden Hüssam Beyin Sayıl adıyla tut-kap asker topladığı zamanda bu guruba dahil edilmiştir. Bir daha geri dönmeyip kaybolduğu için ailesi Sâyoğlu lakabıyla anılmıştır. Karacaoğlan'm adı Hasan olup öksüz büyümüştür. Yüzü karayağız ve fakir olduğu için Karacaoğlan adı ile anılmıştır. Karacaoğlan delikanlı iken hareketli bir genç imiş. Köyünden Serdengeçti Osman Ağa Karacaoğlan'ı evlât edinmiş ve fakir bir ailenin kızı ile evlendirmiştir. Karacaoğlan eşinin çirkin ve kaba bulduğu için sevmemiş ayrıca babası gibi sayıl askerliğine alınırım korkusuyla 24 yaşında Varsak'tan kaçmıştır. Maraş'ta Zülkadiroğlu Hüssam Beyin himayesine girmiş, altı sene burada kaldıktan sonra diyar diyar gezmeğe başlamıştır. Varsak'a 19 sene sonra geri dönmüşse de burada fazla kalamamış Tarsus yoluyla tekrar yollara düşmüştür. Ermenek, Karaman, Ankara, Niğde, Kayseri, Sivas'a uğradıktan sonra Türkmen aşiretleri arasında gezmiş ve Maraş'ın yeni beylerinden Ali Bey'in Taylan yaylasına misafir olmuştur. Geri kalan ömrünü Türkmen aşiretleri arasında gezerek geçirmiş ve Maraş civarında Cezel yaylasında 96 yaşında ölmüştür. Vasiyeti üzerine تنها bir pınar başına gömülmüş, sazı baş ucundaki bir ağaca asılmıştır. Karacaoğlan, karayağız, seyrek sakallı, şuh-meşrep, uzunca boylu levend bir adam imiş. (1)

Bugünkü kabullere göre Karacaoğlan'm mezarı İçel'in Mut ilçesi, Çukur köyünde bir tepe üzerindedir. Bu tepeye Karacaoğlan Tepesi denilmektedir. Tepenin üzerinde birkaç eski ev temeli, bir su sarnıcı ile harap bir mezar vardır. Bu tepenin karşısındaki tepe de Karacakız tepesi adıyla anılmaktadır. "Karacaoğlan ile Karacakız", "Karacaoğlan ile Benli Kız", "Karacaoğlan ile Yayla Güzeli" isimli halk hikâyeleri Karacaoğlan adına tasnif edilmiş halk hikâyeleridir. Bu hikâyelerle ilgili ilmî çalışmalar yapılmamıştır.

Çukurovalı Karacaoğlan'ın şiirlerinin XVII. ve daha sonraki yüzyıl cönklerinde bulunmasında dil özelliklerinin XVII. asır Türkçesinin

(1) Cahit Öztelli, Karaca Oğlan (Bütün Şiirleri) İstanbul 1970.

özelliklerini taşımasından, Gevheri ile atışmasının bulunmasından hareketle XVII. yüzyılda yaşadığı kabul edilmektedir. Karacaoğlan şiirlerini Güneydoğu Anadolu XVII.yüzyıl konuşma diliyle söylemiştir. Karacaoğlan halk şiiri geleneğinin sabit yapısını teşkil eden ayaklarla (kafiye+redif) şiirlerini söylemiştir. Yarım kâfiye diğer saz şâirleri gibi Karacaoğlan'da da yaygın olarak kullanılmıştır.

Güney illerimizde Karacaoğlan destan kahramanı gibi kabul görmüş zaman içinde velîlere âit özellikler de atfedilmiştir. Mutlu günler Karacaoğlan'ın türküleriyle kutlanırken, hastalara da Karacaoğlan türküleri okunmasının şifa vereceğine inanılmaktadır. Ayrıca mezarının dilek için ziyaret edildiği de bilinmektedir. Türkü söylemek anlamında "Karacaoğlan çağırmak" deyimini kullanılmaktadır.

Çukurovalı Karacaoğlan, âşık tarzı şiir geleneğinin çok başarılı bir temsilcisidir. Çukurovalı Karacaoğlan kendine has orijinal üslûba sahiptir. Kendi döneminden itibaren günümüze kadar pek çok şâiri etkilemiştir. Çukurovalı Karacaoğlan'a duyulan sevgi ve saygıdan ötürü pek çok şâir onun mahlası ile şiir söylemiştir (2).

Çukurovalı Karacaoğlan'ın şiirlerine akseden dünya görüşü hayatı algılama ve dile getiriş tarzı kendinden önce yaşayan Rumelili Karacaoğlan ve diğer pek çok saz şâirinden farklıdır.

Bu noktada divan edebiyatı ile halk edebiyatının dünya görüşleri ve bu görüşleri ifade tarzları üzerinde durmanın gerekli olduğuna inanıyorum. Divan ve halk edebiyatı dünya görüşü bakımından her iki edebiyat şeriat esaslarına ve tasavvuf anlayışına bağlıdır. Tanrı birliğine ulaşmanın yollarını ve tarzını sistemleştiren tasavvuf akımı, kalıplaşmış yargılara, kuralcılığa ve biçimciliğe karşı görüşler geliştirmiştir. Bu yönüyle gerek halk gerek divan edebiyatının dünya görüşünü büyük ölçüde etkilemiştir. Divan ve halk şâirleri özellikle aşk anlayışında, rindlik düşüncesinde, ölüm ve hayat karşısında tavırları ile tasavvuf inançlarına bağlıdırlar.

Divan ve halk şiirinde işlenen ölüm, tabiat, din, toplum, rindlik, kahramanlık gibi konular arasında aşk birinci sırayı alır. Bu çok farklı

(2) İlhan Başgöz, Karac'oğlan, İstanbul 1984.

gibi değerlendirilen ve algılanan iki edebiyat tarzında da aşk anlayışı döneminin mutlak hükümdarlık sistemine ve tasavvuf felsefesine bağlı olarak yormulanmış ve dile getirilmiştir. Tasavvufa göre aşkın hedefi mutlak güzelliğe sahip olan Tanrı'nın kendisidir. Aşk duygusu var olan bir güzele karşı başlarsa da gelişme süreci içinde bu duygu dünyevilikte ilâhiye doğru gelişir. Asıl amaç yaradılana ulaşmak değil yaradana ulaşmaktır. Divan ve halk şâirleri bu anlayışla cisma-ni aşkı geçici ve olgunlaştırıcı, nefsi eğitici hazırlık dönemi olarak kabul ederler. Asıl değerli ve gerçek aşk, Tanrı'ya ulaşmak üzere yaşanan süreç içinde Tanrı'ya duyulan aşktır. Bu anlayışla dünyevi aşk da mecazi aşk gibi yüceltilerek tasvir edilmiştir. Ancak, bu dünyanın geçiciliğine paralel olarak aşk dâima bahtsız, sevgili de vefasızdır. Bu iki edebiyat tarzında da aşk ve duygular akıl ve şuurla başa çıkılamayan, ecel gibi insanın kontrolünün dışında başına gelen bir olay olarak kabul edilmiştir. İnsanın denetleyemediği, sınırlayamadığı, reddedemediği bu büyük duygu yoğunluğu çaresizlik içinde yaşanırken sürekli kaderin kötülüğünden şikâyet edilmiştir. İnsanın denetimi ve bilinci seçimi dışında yaşadığı aşk olgusuna sebep olan sevgili de bu anlayış içinde zâlim bir hükümdar olarak tasarlanmaktadır. Çünkü bu sevgiliye ya hiç ulaşamaz, veya ulaşılabilirse bile kısa bir mutluluktan sonra sevgili başka âşıklara yönelir, beraberlik uzun süreli olmaz. Aşıkların en büyük korkulan sevgiliyi rakibe kaptırmaktadır. Gerek divan gerek halk edebiyatı büyük ölçüde yaşanan, paylaşılan aşkları değil yaşanmamış aşkların acılarını, sitemlerini ve bahtsızlıklar dile getirmiştir.

Çukurovalı Karacaoğlan bu noktada divan ve halk şâirlerinin ortak aşk anlayışlarından farklı bir anlayışa sahiptir. Bu farklı dünya görüşü onun üslûbunu da mensubu olduğu halk şiiri üslûbundan farklı kılar. Çukurovalı Karacaoğlan madde mana ahengini şiirlerinde dile getirmiştir. O da bu dünyanın faniliğini bilir, ancak nasıl olsa sona erecek diye yas tutmak yerine bu dünyayı doya doya yaşamak yolunu seçer. Bu dünyada Tann'nın lütfettiği nimetlerin tadına vararak yaşamayı dünya görüşü haline getirir. Ancak, bazı araştırmacıların ifade ettikleri gibi Çukurovalı Karacaoğlan âhireti yok

sayan lâ-dinî anlayışın temsilcisi değildir. Çukurovalı Karacaoğlan hem bu dünyanın bütün güzelliklerine hem de islâmiyetin iy ikullarına vaad ettiği cennete taliptir.

Karacaoğlan Türk edebiyatı içinde zirve şâirler arasında yer alır. Zirve şâirlerin kültür birikimleri, dünya görüşleri, dünyayı ve hayatı algılama tarzları sıradan insandan farklı ve çok daha zengindir. En önemlisi de algıladıkları, beklenti ve tespitlerini ifade ediş tarzları sıradan insandan ve vasat şâirlerden güçlü ve mükemmeldir. Bu sebeple Karacaoğlan'ı değerlendirirken onu yalnızca güzel seven, dünyayı yaşamayı dile getiren sınırlı bir şâir olarak nitelendirmek eksik değerlendirmeye olur düşüncesindeyim. Karacaoğlan, Türk kültürünün XVII. asırda yetiştirdiği başarılı bir saz şâiridir. Yetiştirdiği çağın ve ortamın olumlu olumsuz her türlü tecrübe ve bilgisini özümlemiş, bunları estetik biçimde dile getirmiştir. Aşağıdaki şiir onun dünyaya bakışını oldukça bütünlük içinde veren örneklerden biridir:

Ömrüm uzun eyle Bari Hüdâ Hamd-ü sena,
şükür etmek isterim Çalışıp, kazanıp nefis
taamlar Dişlerim var iken yemek isterim

Açıldı da ağzın, söyler zebanlar Sana
muhtaç bunca şahlar, gedalar Al yeşil
hırkalar, türlü libaslar Böylece münasip
geymek isterim

Bir küheylân at ver istemem eşek Üstü
kaplan postu, tek olsun öşek Kuş
tüyünden yastık, yumuşak döşek Keçeler
içinde yatmak isterim

Bir güzel isterim, ahû bakışlı
Gerdanı bir karış benli, nakışlı
İnci dişli olsun, hem kara kaşlı
Boynuna sarılıp yatmak isterim

Kalk gönül gezelim, helva alayına 01
helvalar da dişe kolayına Her akşam
da pirinç pilâvına Kahvaltıda ballı
kaymak isterim

Bamyayı severim, dolma hoş olur
Ballı börek pişer, içi boş olur Hele
zerdali yanında hoş olur Yedikçe
tadına doymak isterim

Sütlü ile tek helise olaydı Tavuk
kızartması sahna dolaydı O tel
helvası da dişe kolaydı Aranmaz,
üşenmez emek isterim

İçli köfte gerek yola gidene
Bumbar dolması benzer harane
Baklava ile börek şifa bedene
Yedikçe ellerim yumak isterim

Kar, turunç olmasa, günde yüz serçe
Ya kuzu doldurması nere kaçça
Seherden evvel de ekşili paça Limon
bulunmazsa somak isterim

O güzel meyvalar bittiği zaman
Toplayın getirin cümleden heman
Dediler lezzetli şol adıyaman Anın da
kabuğun soymak isterim

Nerede kaldı şekerli kurabiye
Ne demeli fırın eti kebaba
Bazıları da su mu katar şaraba
Neme lâzım, adın demek isterim

Kocadım, ihtiyar oldum kardaşlar
Halime rahmedin, bakın yoldaşlar
Döküldü, ağızımda kalmadı dişler
Yağlıca hoşmerim koymak isterim

Yedirdin içirden hepsi de yalan Ahır
ömrümüzü ederler talan Bu sözüm
dinleyip nasihat alan İştih tutanı
duymak isterim

Azrail göğsüme çöktüğü zaman Öyle
bilin, halim perişen, yaman Bülbülüm
kafesten uçtuğu zaman Cesedimi
kabre koymak isterim

Karac'oğlan de ki, böyle kalaydım
Zahir, bâtin muradıma ereydim Ol gün
dahi cemalini göreydim Hakk'ın
didârını görmek isterim (3)

Bu şiirde Karacaoğlan Tanrı'dan kendisine uzun bir ömür, devri-
ne göre zengin bir hayat, güzel bir sevgili, nefis yemekler vermesini
istiyor. Şiirin sonunda dünya nimetlerinin dünyada kalacağını
ölümden sonra gerekli olan Tanrı şefaati olduğunu ifade ederek
"zahir, bâtin muradıma ereydim" derken iki cihanda mutlu olmak iste-
diğini, nasihat alanların da böyle yaşamalarını öğütüyor.

Karacaoğlan, bu dünyanın geçiciliği ve ölümün mukadder olduğu
kabullerine diğer saz şâirleri gibi âşinâdır. Ancak diğer çağdaşları
gibi bu konuyu karamsarlık ve şikâyetle ifade etmek yerine Tanrı'ya
güvenerek ve inanarak onun rahmetine sığınarak dile getirir:

(3) Cahit Öztelli, Karacaoğlan (Bütün şiirleri), İstanbul 1970, s.339-341.

Kadir Mevlâm senden bir dileğim var
Muhannes kuluna muhtaç eyleme
Cennet-i âlâyı nasip et bana Sırat
köprüsünden yolum bağlama

Kapımıza kara deve çökünce Fırtınası
şol âlemi yıkınca Cehenneme kul
seçilip çıkınca Kadir mevlâm o
kullarından eyleme

Kadir Mevlâm ataş atma özüme Dünya
malı görünmüyor gözüme Kadir mevlâm
sen bak benim yüzüme Cehennemin
ateşiyle dağlama

Karacaoğlan hata çıkmaz dilimden
Kocadım da hayır gelmez elimden
Kadir Mevlâm asla geçmez kulundan
Deli gönül ah çekip de ağlama (4)

Türk halkı islâmiyeti yasakçı ve cezalandırıcı bir din olarak yaşamamış, Tanrı'nın esirgeyciliğine ve bağışlayıcılığına sığınmıştır. Karacaoğlan da bu yaygın tavrı dile getirmiş, Allah'ın lütfü olan bu dünyanın tadına vara vara şükrederek yaşamayı dilerken cenneti de beraberinde istemiştir:

Kadir Mevlâm br dileğim var sana
Kaldır dalgaların sel ver sen bana Yüz
elli keselik malım olsa da Gönül
eğleyecek yâr ver sen bana

Sürülerle ergeçlerim yayılsa Dokuz
yerde davullarım döğülse Kol kol
olsa atlılarım dağılsa Yüz bin atlı
ile yol ver sen bana

(4) Cahit Öztelli, Karacaoğlan (Bütün Şiirleri), İstanbul 1970, s. 333.

Beş yüz atım olsa lâhuri şallı
Gümüşten reşmeli kadife çullu
Mevlâm bana verse bir dudu dilli
Sarmaya bir ince bel ver sen bana

Karacaoğlan der ki gönlüm çilede
Yüz bin topun varsa eğer kalede
Yarın mahşer günü Cennat'âlâda El
atıp tutmaya dal ver sen bana (5)

Türk kültürü içinde insana bakışta temel değerler vardır. Bu temel değerlerden biri "yiğit" kavramı ile ifade edilir. "Yiğit" kavramı yalnızca kahramanlık, iyi ata binip kılıç kullanmakla sınırlı değildir. Yiğit'in güçlü olması gereklidir ancak bu gücün yanında dürüst, sözde duran, güvenilir, hoşgörü sahibi olmak gibi olgun insan nitelikleri de vardır. Bu sebeple yiğitler merd ve namerd olarak iki gurupta değerlendirilir. (6) Namerdlerin de çok güçlü, savaşçı ve becerikli olanları vardır. Karacaoğlan da şiirlerinde merd yiğitlerin nitelikleri üzerinde ısrarla durmuş mensup olduğu Türk toplumunun bu konudaki değerlerini pek çok kere vurgulamıştır:

Gam kasavet çekme divane gönlüm,
Her zaman da dünya başa dar olmaz.
Yıkılıp düşene gülme sakın sen, Yiğit
düşüp kalkmayınca beli' olmaz.

Avluda bağlıdır yiğidin atı
Her nere varırsan söylenir medhi.
Altuna batırsan iy'olmaz kötü,
Aslı ham demirden cevherdar olmaz.

(24) Karacaoğlan, Dergâh yayınları, İstanbul 1982, s.51.

(25) Umay Günay, "Dede Korkut Hikâyelerindeki Karakterlerin Tahlili" Türk Kültürü Araştırmaları, Yıl XXVI/2. Ankara 1989, s.39-57.

Yiğit olan yiğit biner atlanır Kötüler de
her cefaya katlanır Yiğit gölgesinde
yiğit saklanır Nâmerdlere gölge olmaz
ar olmaz.

Karac'oğlan melil mahzun oturur
Ağlamaktan kendi yaşın bitirir Herkes
ateşini burdan götürür O dünyada
ateş olmaz nar olmaz (7).

Yukarıdaki şiirde Karacaoğlan'ın her insan için zaman zaman sıkıntılı günlerin olabileceğini, karamsar olmanın doğru olmadığını ifade edişi onun hayata dâima ümidle bakışını sergileyen sayısız örneklerden biridir. Başarısızlığa uğrayanları küçümsemek doğru değildir. Çünkü önemli olan düştükten sonra kalkmasını bilmek, başarısızlığı yenerek başarıya ulaşma yolunu bulmaktır. Düşüp kalkmasını bilmeyen yiğitliğini ispatlamamış sayılır. Karacaoğlan'ın merd yiğidin niteliklerini anlattığı bir diğer şiiri:

Yiğidin iyisin nerden bileyim Yüzü
güleç kendi yaman olmalı
Kasavet serine çöktüğü zaman
Gönlünün gamını alan olmalı

Benim sözüm yiğit olan yiğide
Yiğit olan muntazırdır öğüde Ben
yiğit isterim fırka dağıda Yiğidin
başında duman olmalı

Yiğit olan yiğit kurtlar gibi bakar
Düşmanı görünce ayağa kalkar
Kapar mızrağını meydana çıkar
Yiğidin ardında duran olmalı

(7) Karacaoğlan, Dergâh Yayınları, İstanbul 1982, s.377.

Safi güzel olan şol bazı kötü Yiğidin
densizi iy' olmaz zâti Gayet durgun
ister silâhı atı Yiğit el çekmeyip viran
olmalı

Karac'oğlan der ki çile çekilmez
Hozan tarlalara sünbül ekilmez Sak
yabancı ile başa çıkılmaz içinde sıdk
ile yanan olmalı (8).

Yiğidin öğüt dinlemeye hazır olması, ayrılıkları birleştirici olması, terbiyeli ve azimli olması kahramanlığına ek olarak istenen nitelikleridir.

Aşık tarzı şiir geleneği içinde saz şâirlerinin tecrübelerini, toplumun değer ve doğrularını dile getiren öğüt veren şiirler söylemeleri yaygın bir uygulamadır, karacaoğlan da bu tarz öğütlemeler söylemiştir:

Dinle sana bir nasihat edeyim,
Hatırdan, gönülden geçici olma. Yiğidin
başına bir iş gelince Anı yad ellere
açıcı olma

Mecliste arif ol kelâmı dinle El iki
söylerse sen birin söyle Elinden
geldikçe sen eylik eyle Hatıra
dokunup yıkıcı olma

Dokunur hatıra kendisin bilmez
Asilzadelerden hiç kemlik gelmez Sen
eyilik et de o zayı olmaz Darılıp da
başta kakıcı olma

(8) Cahit Öztelli, Karacaoğlan, İstanbul 1970, s.73.

El ariftir, yokla kendi bendini
Dağıdırlar duzağını, fendini
Alçaklarda otur, gözet kendini Katı
yükseklerden uçucu olma

Muradım nasihat bunda söylemek Size
lâyık olan onu dinlemek Sev seni
seveni, zay etme emek Sevenin
sözünden geçici olma

Karac'oğlan söyler sözün başarı Aşkın
deryasını boydan aşırır Seni bir
mecliste hacil düşürür Kötülerle konup
göçücü olma (9)

Bu öğütlemde Karacaoğlan'ın ısrarla vurguladığı yiğidin başına gelen bir şanssızlığı veya yiğidin başarısızlığının başkalarına söylenmemesi ve yiğide kendini toplama şansı verilmesi, mütevazı olmak, kötülerle düşüp kalkmamak, alçakgönüllü olmak gibi değerlerin ve kabullerin hepsi Türk toplumunun asırlardır savunduğu ortak kabul ve değer yargılarıdır.

Divân ve halk şâirlerinin ortak temalarından biri kaderden ve felekten şikâyetir. İnsan her türlü güzelliği feleğin dönecliği sebebiyle kaybeder ve dayanılmaz acılar çeker. Karacaoğlan'ın şiirlerinde bu mânada şikâyet, acı çekme, çaresizlik dile getirilmez. O hayatta payına düşenler içinde güzeli, iyiyi bulmayı ve bunlara şükretmeyi bilir: Âşık Ömer'in şu şiiri ile Karacaoğlan'ın aynı mealdeki şiiri karşılaştırabilir:

Devlet humasını tutayım derken
Uçurdum kolumdan bâz elden gitti
Cehd idüp ardından yeteyim derken
Hazır turna ile kaz elden gitti

(9) Karacaoğlan, Dergâh yayınları, İstanbul 1982, s.45-46.

Hûda'nın virdiğine olmadım kail Gönül
ata dona dilbere mail Olmuş iken bir
dem devlete nail Kıymetin bilmedim
tez elden gitti

Yine cûş eyledi bu derdli yürek
Sinemi çâk etti bu devr-i felek
Mevlâ'nın verdiğine kanâat gerek
Gönül çok isterken az elden gitti

Mevlâm verse varabilsem yârime Elim
varmaz oldu kisb ü kârime Bir kara
dumandır çöktü serime Kış eyyamı
geldi yaz elden gitti

Ömer içini gör bakma dışına Çektiğin
gelmesin kullar başına Kimse rahm
eylemez çeşmim yaşına Ağlayı ağlayı
göz elden gitti (10)

Sahip olduklarının değerini bilmediği için elindekileri de kaybet-
tiğinden yakınan Aşık Ömer'in bu şiirine karşılık olarak tespit
ettiğimiz Karacaoğlan'ın aşağıdaki şiirinde aza razı öldüğünde hep
daha iyisine kavuştuğunu dile getirerek şükürle mutluluğunu dile ge-
tirişi karamsar dünya görüşü ile nikbin dünya görüşünü sergilemek
açısından ilgi çekicidir:

Deniz kenarında mecnun gezerken
Elime bir cura saz ı rast geldi Nice
şükretmeyim Bari Hûda'ya Şahin arar
iken baz trast geldi

(10) Prof.Dr. Şükrü Elçin, Aşık Ömer, Ankara 1987, s.20.

Ayağına giymiş altundan nalın Gel
dudu dillim gel karşıma salın
Mevlâ'dan istedim bir taze gelin İkbâl
geri döndü kız ırast geldi

Yârimin giydiği atlasın hası Silindi
gönlümün kalmadı pası Koynunda
beslemiş Gürün alması Memesin
emerken ağz'ı rast geldi

Karac'oğlan der ki hazer eyledim
Dostun bahçesine nazar eyledim
Seksen şeftaliye pazar eyledim
Sayısın yitirdim yüz ırast geldi (11)

Karacaoğlan, hayatın güzelliğini ve mutluluklarını şiirlerinde açık biçimde dile getirişi ile dönemin halk ve divân şairlerinden ayrılır. Aşağıya aldığımız şiirinde sevgili ile birlikte olmanın, vuslatın verdiği saadeti samimiyetiyle ifade etmektedir:

Zevkim artar gelir gönlümün şanı
Sevdiğim benimle olduğu zaman
Def eder giderir gönlümün gamın
Yar gelip yanımda güldüğu zaman

Söyledikçe lezzet verir sözünde Rûz u
şeb hayâli iki gözümde Huda emri ile
o mâh yüzünde Ak güller açılır
güldüğu zaman

Aşkın ateşi bu sinemi deler Divane
gönlümü gâhi şâd eyler Sanırım
vücudum cennette gezer Yârimi
koynuma aldığım zaman

(11) Mustafa Necati Karaer, Karacaoğlan, Ankara 1988, s.82.

Karacaoğlan der ki vücudum yandı
Asilzade aslı huridir kendi Sandım ki
gökten de bir melek indi Kolların
boynuma sardığı zaman (12)

Karacaoğlan'ın şiir dünyası içinde de dünya her zaman mutlu olayların yaşandığı yer değildir. O da diğer şâirler gibi zaman zaman dünyanın fâniliğini, dürüst olmayan insan ilişkilerinidile getirir. Ancak diğer şâirlerden farklı olarak olumsuzlukları çaresizlik, karamsarlık, çöküş ve çözülüşü çağrıştıran üslûp yerine hayatın bir yönü de bu olumsuzluklara katlanmaktır meajını iletir. Dünyanın fâniliğini işlediği şiirlerinden biri şudur:

Neyleyim şü dünyanın ziynetin Akibeti
ölüm olduktan kelli İstemem bahçede
bülbüller ötsün Benim gonca gülüm
solduktan kelli

Çöze idim düğümlerin döşünden Öpe
idim gözlerinden kaşından Güzelliğin
soyha kalmış başından Ben inli
boranii olduktan kelli

Yalanmış dünyanın esası yalan
Felektir muradım elimden alan Mısır'a
sultan olsam istemem kalan Dost
ağlayıp düşman güldükten kelli

Karac'oğlan der ki bu ne hal bilmem
Gelmişim dünyaya bir daha gelmem
Âlem bir yan olsa o yâri vermem Yârin
gönlü bende olduktan kelli (13)

(26) Karacaoğlan, Dergâh yayınları, İstanbul 1382, s. 215.

(27) Karacaoğlan, Dergâh yayınları, İstanbul 1982. s. 128.

Türk-Islâm dünya görüşüne göre bu dünyadaki insanın olumlu ve olumsuz davranışlarının değerlendirilmesi kıyamet gününde yapılacaktır ve insanlar kendi davranışlarına göre cennete veya cehenneme gideceklerdir. Hesap gününden hiç kimse hiç bir şartta kurtulamayacaktır. En uzun ve en mutlu ömrü yaşayan Sultan Süleyman da bu dünyadan ayrılmıştır. Pek çok meziyeti olan Süleyman'ın da ayrıcalığı yoktur. Karacaoğlan Türk geleneğinde yaygın kabulünü şöyle dile getirmiştir:

Sultan Süleyman'a kalmayan dünya
Bu dağlar yerinden yarılr bir gün Nice
bin senedir çürüyen canlar Hakkın
emri ile dirilir bir gün

Ne güzel yapıldı cennet yapısı Çok
aradım görünmedi kapısı Benim
korktucağım Sırat köprüsü Cehennem
üstüne kurulur bir gün

Karışık dağlar da karlı dağ olsa
Çevre yanı mor sünbüllü bağ olsa Ağa
olsa paşa olsa beğ olsa Yakasız
gömleğe sarılır bir gün

Bu dünyada adam oğluyum dersin
Helâli haramı durmayıp yersin Yeme
el malını er geç verirsin İğneden ipliğe
sorulur bir gün

Gökte yıldızların önü terazi Ülker ile
aşar gider birazı Yarın mahşerde de
sorarlar bizi Hak mizan terazi kurulur
bir gün

Karac'oğlan der ki konup göçersin
Ecel şerbetini bir gün içersin Sırat
köprüsünü elbet geçersin Amelin eline
verilir bir gün (14)

(14) Karacaoğlan, Dergâh yayınları, İstanbul 1982, s.275.

insan ilişkilerinde zaman zaman iyi niyetli olmayan yaklaşımlar da yer alır ve bazı insanlarla sağlıklı, güvenli ilişkiler kurmak, mümkün değildir. Özellikle de insanın yabancı olduğu yerlerde güvenilir insanları bilmesi ve seçmesi zordur. Karacaoğlan günlük hayatın bu boyutunu da şiirle dile getirmiştir:

Yaz gelip de beş ayları doğunca
Akar boz bulanık selinden sakın
Gurbet ilde kimse bilmez ahvâlin
Sen dur vatanında ilinden sakın

İnsanın kötüsü iy'likten bilmez
Kursaksıza öğüt versen de almaz
İnsan çiğ süt emmiş itimat olmaz
Kapında hizmetkâr kulundan sakın

Kötü insan doğru girmez yoluna
İyi insan hoş geçinir diline Elini
sunma ki yârin gülüne Dikeni var
batar elinden sakın

Karac'oğlan der ki egle gönlünü
Elinden bırakma nazlı yârini Kimse
bilmez ahvâlini hâlini Yakınında olan
komşundan sakın (15)

Karacaoğlan'ın güzeller için söylediği şiirler bütün şiirleri içinde sayı bakımından önemli bir yekûn tutar. Ancak Karacaoğlan fizikî güzellikle beraber Türk toplum kabullerine göre kadının bir takım meziyetlere sahip olmasını da benimsemiş ve şiirlerinde bunları işlemiştir. Aşağıdaki şiirinde Dede Korkut Kitabı'nın mukaddemesinde yer alan olumlu ve olumsuz kadın tiplerinin değerlendirilmesini hatırlatan kabulleri dile getirmektedir (16).

(28) Karacaoğlan, Dergâh yayınları, İstanbul 1982, s.228.

(29) Muharrem Ergin, Kitab-ı Dede Korkut, Ankara 1958.

Kötü avratlara etmen emeği
Midem çekmez pişirdiği yemeği
Kazandan çıktı bir kıl yumağı
Alman köt'avradı hörü de olsa

Kötü avrat dersin ağıştan düşmez
Üfürür üfürür mancası pişmez Bir at
üstüne versen kimse değişmez Alman
köt'avradı hörü de olsa

Kaşını yıkmış da yüzün şişirir
Samranı samranı manca pişirir
Döşeyi yay deyin çulu devşirir
Alman köt'avradı hörü de olsa

Karacaoğlan eydür Mevlâm yaratır
Çocuğunu varır ele beletir Kabını
yumaz da ite yalatır Alman köt'avradı
hörü de olsa (17)

Karacaoğlan, şiirlerinde erkek ve kadın için iyi huyrrönelmi ve gerekli olduğunu vurgulamıştır. Yaşadığı zaman içinde dürüst insanların arkalarında güçlü kişiler olmazsa işlerinin yürümediği gerçeği üzerinde durarak devrinin sosyal sıkıntılarını da anlatmıştır:

Dinleyin ağalar zamane azgın Yiğidin
başında döner bin kuzgun Tohumu
almış da tarlası bozgun Yiğit de ne
desin day'olmayınca

Söylerim söylerim sözümden almaz
N'ideyim cahildir halimden bilmez Bu
dostluğun senin boyuna sürmez
Anadan atadan soy almayınca

(17) Karacaoğlan, Dergâh Yayınları, İstanbul 1982, s.56.

Amana da deli gönül amana Kalmadı iyi
gün devr-i samana Cevheri de denk ettiler
samana Yük masnıtı bulmaz tay olmayınca

Karacaoğlan der ki yiğitler öğer
Açılmış meyvenin dalını eğer
Güzelin kıymeti bin altın değer
Nitmeli güzeli huy olmayınca (18)

Çukurovalı Karacaoğlan'ın şiirlerinde söz konusu ettiği coğrafi alan Rumelili Karacaoğlan'dan farklı olarak Anadolu coğrafyası ile masalların uzak ve güzel diyarlar olarak Türk kültürüne kazandırdığı Orta-doğu ve Uzak-doğu coğrafyası ile bütünleşmiştir:

Çıktım seyr eyledim Niğde'yi, Bor'u Acep
gezsem mavi donlum var m'ola Güzeller
durağı Tokat, Engürü Acep gezsem ala
gözlüm var m'ola

Hey geri de deli gönül hey geri Adana,
Ilbeğli, Göksün, Tekir'i Otuz iki sancak
Diyarbakir'i Acep gezsem ala gözlüm var
m'ola

Haşiri de deli gönül haşiri Deryada dönüyor
kıral yesiri Halep, Trabelus, koca Mısır'ı
Acep gezsem ala gözlüm var m'ola

Yeşil ördek yayılıyor çimende Mehdi günü
doğar âhır zamanda Kürt'te Hindistan'da,
Çin'de, Yemen'de Acep gezsem ala gözlüm
var m'ola

(18) Karacaoğlan, Dergâh yayınları, İstanbul 1982, s.35.

Karacaođlan'ın Őir dųnyası iinde de diğer Őairlerde olduğu gibi ayrılık temi yer almıŐtır. Karacaođlan ayrılığı tabiat tasvirleri iinde yalnız insanı dağlarla zdeŐtirerek iŐlemiŐtir:

Yųcesinde namlı namlı karın var Seni
yaylayacak zamanım dağlar Başından
aŐmađa yoktur takatim Kalmadı
dizimde dermanım dağlar

Yađmur yađar mor sųnbųller bitirir Yel
estike kokuların getirir Sarı iek
sarvan kurmuŐ oturur KariŐmiŐ
gųllere imenin dađlar

Sarı iek sallanıyor naz ile Dem
sųrerdim onbeŐinde kız ile Őimdi
ksųz kaldım kırık saz ile Ah
ettike tųter dumanım dađlar

Obası olanlar evrilir konar
Gųzeller suyundan iip de kanar
Kųpeler kulakta mum gibi yanar
Grdųke artıyor imanım dađlar

Karac'ođlan der ki ktųm oturdum
Bağ bahe diktim de meyva yetirdim
Alnı top peremli yavru yitirdim Bir
kŐende kaldı gųmanım dađlar (19)

Sevgililerle pek ok Őey paylaŐan onları gen Karacaoğlan da zaman zaman vefasızlıktan Şikâyet ile sevgiliye sitem eder:

x

ųnkų gųzel meylin yođ idi bende
Ezelden de ikrar vermeye idin
Muhabbettir gųzelliđin niŐanı Uđrun
uđrun bakıp gųlmeye idin

(19) Karacaoğlan, Dergâh yayınları, İstanbul 1982, s.287.

Siyah zülûflerin eyleme perde Beni de
uğrattın bin türlü derde Ben kendi
halimde gezdiğim yerde Çağırıp
bergüzâr vermeye idin

Kanı senin ile yiyip içtiğim Ulu
sahralarda konup göçtüğüm Şimdi kâr
eylemez benden kaçtığın Soyunup
koynuma girmeye idin

Karac'oğlan der ki ey mâh-ı mestim
Kaşın gözün eğme cana mı kastın
Severler güzeli incinme dostum
Harcın ise güzel olmaya idin (20)

Vefasızlıktan dolayı duyulan hasreti güzelleme tarzı içinde dile
getirdiği şiirlerine bir örnek:

Surda bir güzele meyil eyledim
Eğlenip orada kalasım geldi
Başına sokunmuş gülü nergizi El
sunup ucundan alaşım geldi

Kız niçin söyledin bana bu sözü
Yüreğime koydun ateşi közü
Başına sokmuşsun gülü nergizi
Yüzümü yüzüne süresim geldi

Aladır gözü de karadır kaşı Araşan
bulunmaz menendi eşi Yaylanın
karından ak beyaz dөşü Yıkılıp üstüne
ölesim geldi

Karac'oğlan der ki n'ettim n'eyledim
Coşkun sular gibi aktım çağladım
Vefasız dilbere meyil bağladım İradı
yollarım göresim geldi (21)

(30) Mustafa Necati Karaer, Karacaoğlan, Ankara 1988, s.118.

(31) Mustafa Necati Karaer, Karacaoğlan, Ankara 1988, s. 81.

Ayrılık temi de Türk halk şiirinin çok yaygın ve ortak temlerinden biridir. Âşık olmanın temel şartlarından biri olarak kabul edilen seyahatle yükümlü olduklarına inanan saz şâirlerinin düşünce ve algıları içinde ayrılık, acıyı beraberinde getirir. Karacaoğlan'ın ayrılık acısının öfkesini dağlara yönelttiği dikkat çekici şiirlerinden biri:

Yüce dağlar ne kararır pusarsın Aştı
derler nazlı yârim başından Oturmuş
derdime dert mi katarsın Âlem sele
gitti didem yaşından

Balta değsin ormanların kurusun
Gazel olsun yaprakların çürüsün
Top top olsun geyiklerin yürüsün
Avcıların avın alsın peşinden

Sarp kayalarını taşçılar delsin
Tomurcuk güllerin yad iller dersin
Yârin emaneti var senin olsun
Sakla dağlar boranından kışından

Fenasın da Karac'oğlan fenasın
Od düşe de döne döne yanaşın
Yüce dağlar sen de bana dönesin
Ayrılâsın yâreninden eşinden (22) //

Divân ve halk şiirinde çoğunlukla sevgiliden ayrılığın karşılığı ölüm olarak işlenir. Ayrılık acısı telâfi edilemez bir dert olarak ele alınır. Karacaoğlan da vefasız güzellere sitem dolu, zaman zaman beddua dolu şiirler söylemekle beraber, kaybedilen sevgili yerine yenisini koymanın ayrılık acısını yenmenin mümkün olduğunu da dile getirmiştir:

(22) Mustafa Necati Karaer, Karacaoğlan Ankara 1982, s.111.

Ala gözlerini sevdiğim dilber Yâr senin
ahdına durmaz mı sandın Hatırın hoş
olsun birin bin olsun Senden âlâsını
bulmaz mı sandın

Doğru gelenlere doğru varayım Halden
bilenlere kurban olayım Sen birin'
bulmuşsun ben de bulayım Güzeller
güzelin bulmaz mı sandın

Yavrunun yaylası sulaklı otlu Söyle
kömür gözlüm dilleri tatlı Bir yanı
ekinli bir yanı otlu Şu dünyadan murat
almaz mı sandın

Yavrumun gözleri benzer sahana
İsmi cismi gelmemiştir cihana
Uykusun gözüne etmiş bahana
■ Tek yatana sabah olmaz mı sandın

Karac'oğlan der ki böyle olmasın
Arada engeller murad almasın Sana
senden olmuş benden olmasın
Herkes ettiğini bulmaz mı sandın (23)

Türk edebiyatında, Karacaoğlan en çok güzellemeleri ile tanınmaktadır. Onun işlediği çeşitli konulardan örnekler gördükten sonra mükemmel şairliğine örnek olarak aşağıdaki medhiyesini veriyoruz:

\ Nasıl medhedeyim şöyle güzeli
^Elinde bergüzar gül ile oynar
Alma yanak kiraz dudak diş sedef
İspir ala gözler mil ile oynar

Cennette misaldir göğsünün ağı
Sineme bastın da ateşten dağı
Korkarım ki yâd il bekler bu bağı
Bülbül eğlencesi gül ile oynar

(23) a.g.e

İnciden mercandan beyaz yanağı
Meles gömlek koç yiğidin konağı
Seher vakti ıssız koyma sulağı Telli
yeşil turnam göl ile oynar

Salavat getirsin cemalin gören
Bakışın turna da sekişin ceran
Uğradığın yeri edersin viran Bülbül
has bahçede gül ile oynar

Karac'oğlan der ki kılayım nazar
Bilezik takmağa kolların çözer
Giyinmiş kuşanmış salınır gezer
Gümüş kemer ince bel ile oynar (24)

Çukurovalı Karacaoğlan'ın şiirleri bugüne kadar Rumelili Karacaoğlan ve diğer Karacaoğlan mahlasını kullanan şâirlerin şiirleri ile birlikte değerlendirilmiştir. Çukurovalı Karacaoğlan genellikle yalnızca maddî dünyayı ve özellikle aşkta cinselliği dile getiren bir şâir olarak tanıtılmıştır. Bu araştırma çerçevesinde bu türlü değerlendirmelerin eksik olduğunu göstermeye çalıştık. Rumelili Karacaoğlan'ın şiirleri büyük ölçüde bugün Çukurovalı Karacaoğlan'dan ayrılmıştır (25). Rumelili Karacaoğlan halk şiirinin ortak üslûbu ile şiir söylemiş XVI. yüzyılda yaşamış yeniçeri şâiridir. Kendine mahsus özel ve yaratıcı bir üslûba sahip değildir (26).

Çukurovalı Karacaoğlan'ın şiir dünyası tek faktörle sınırlı dar perspektifi aksettirmemektedir. Çukurovalı Karacaoğlan, XVII.yüzyıl kırsal kesimin özellikle Türkmen boylarının muhafaza ettiği Türk kültür birikimine sahip günlük hayatın ihtiyaç ve kabulleri yanında inanç, değer, beklenti düşünce ve algılamaları etkili ve kendine has bir üslûpla ifade edebilen estetik çağrışımlara ulaşan çok yönlü başarılı bir şâirdir. Evrensel insan duygu, ihtiyaç ve beklentilerini millî kabuller zemininde millî zevk ve estetikle yoğurarak millî nazım anlayışıyla kendi çağından sonraki asırlara ulaştırmıştır.

(32) a.g.e.

(33) Prof.Dr. Şükrü Elçin, "Halk Edebiyatımızda Kaynaklar Meselesi ve XVI. Asır Ozanı Karacaoğlan" Atsız'a Armağan, İstanbul 1976.

(34) Umay Günay, "XVI. Yüzyıl Sazşâiri Rumelili Karacaoğlan", Şükrü Elçin Armağan'ında basılıyor.